

Vincze Judit

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Megint itt állok a resectio kifejezés magyar képzős formáival „megfürödve”. Csata megy azon, hogy rezekál/reszekál – rezekálendő/reszekálendő – rezekálható/reszekálható és tudom is én, még milyen alakokkal írjuk.

Bár a *Magyar orvosi nyelv* helyesírási útmutatója két helyen is említi:

A közvetítő nyelv is hatással volt az idegen szavak írásképeire és kiejtésére (például erős lett a német *z* hang; a *resectio* kiejtése rezekcióként).

Sokszor bizonytalan az *s* hang kiejtése, ebből adódóan az írásképe is. A *resectio* szót ejtik *rezekciónak* és *rezekciónak* is, és kétféleképpen is írják. A *rezekció* védelmezőinek fő érve: a görögök az *s-t* sz-nek ejtették, pontosabban az *sz-t* szigmával írták. Hogy ténylegesen miként ejtették az *s* hangot, nem tudjuk biztosan; ez változhatott a nyelvjárássok szerint, sőt a körülményektől függően is. Két magánhangzó közt általában *z*-nek ejtjük az *s-t* (*endometriosis* [kiejtés: *endometriózis*]). Végeredményben a hagyományozódott nyelvhasználat szerint ejtjük az *s* hangot, és magyarul is ennek megfelelően írjuk (*rezekció* [ritkán *rezekció*]; *restitúció*, *stimuláció* [*s-sel*]; *szekrénum*). Változik a szóvégi *s* kiejtése, sőt az AkH megengedi a *státus*, *státusz* használatát is. Az egységesség és a következetesség a lényeges; ebben a szótárakra támaszkodhatunk.

Ha hagyatkozunk a szótárakra:

Zöld könyv: *resectio* – rezekció,

Idegen szavak szótára: kiejtése: rezekció (műtéti eltávolítás, csonkítás, csonkolás),

Google-fordító: rezekció.

A magyar megfelelőséggel való helyettesítésnél az orvosnak/szerzőnek kell éreznie, hogy éppen mit takar mondanivalója, mert például más a csonthártyával együttes bordakimetszés (*resectio costae intraperiostealis*), vagy *resectio ductus deferentis* (ondóvezeték átvágása, kimetszése?), vagy *resectio apicis dentis* (lehet gyökérsúcs csonkolásának vagy az apikális gyökér eltávolításának is nevezni) – tehát az egyszerűség kedvéért úgy írják: rezekál/reszekál az orvos.

Én a rezekál, rezekálendő... kifejezésekről mindig mosolygok. Drága édesapám így mondta kórházi ágyán: Lányom, holnap újra szekálnak! (ő még tanult latint, mert a re- nála: újrat jelentett!)

Az eredeti latin nem a re-sectióból (re- előtaggal) képződött (mert van: re-resectio), ahogy például a reservatio sem (ez utóbbiból eredő rezervátum sem rezervatum), vagy a resistentia (nem rezisztencia, hanem rezisztencia), ezért nem magyarázható az előtag + szótó együttes kiejtésével – olvastam már ilyen magyarázatot is.

Tehát megint csak a kérdésem: rezekál vagy reszekál? Gaál Csaba mit használ a könyvében – és miért? Meghallgatnám.

VÁLASZOK

Gaál Csaba

Mielőtt válaszolnék a kérdésre, egy rövid visszaemlékezés. Az 1970-es években mind az *Orvosi Hetilapban*, mind a *Magyar*

Sebészetben még a latin írásmódot használták a szerzők a szerkesztőség elveinek megfelelően. Az országváltásom miatt kiesett csaknem két évtized eltelte után, a 90-es években csodálkozással vegyes megdöbbenéssel vettem észre, hogy mindez nagyrészt megváltozott, és a szaklapokban egyre gyakrabban jelentek meg az orvosi kifejezések kiejtés szerinti formában. Ezt a gyakorlatot időközben a mindennapi sajtó teljes egészében magáévá tette. A magyartással sem a szakirodalom, sem az ismeretterjesztő kiadványok nem törődtek, és ma sem fáradoznak, ráadásul a hivatalos helyesírási szótárakban is ez az irányzat terjed: *rezekció* és *pszéméker* lett az elfogadott. A *magyar helyesírás szabályai* akadémiai kiadványban azt olvasom, hogy ezen közkeletűvé vált idegen szavakat magyarul kell írni, ugyanakkor a 212-es szabályban példaként a *myocarditis* kifejezést hozza. Hol itt a következetesség? Egyébként is megkérdőjelezhető, hogy a rezekció vajon mennyire közzzó! (Tesztületi döntés, ahol senki sem vállalja a felelősséget?)

Semmi kétség, a magyar szaknyelvbe a *resectio* a német nyelv közvetítésével került, bár akkor még latinus formában írták, manapság azonban ez náluk is *Resektionná* (korábban *Resektio*) alakult, az angolban pedig a *resection* a használt kifejezés.

A hazai szótárakban különféle írásmódot találni, erre hoz példát Vincze Judit is. Az ő felsorolását kiegészítem még azzal, hogy Brencsánnál *rezekció* és az akadémiai szótárban (lásd előbb) *rezekció* az ajánlott helyesírás. Összegezve: ahány szótár, annyiféle módozat. Ebek harmincadjárja jutott ez a szerencsétlen szakszó, mindenki azt tesz vele, amit akar.

Az írásmódban – eltekintve az eredetitol – nyilván szerepet játszik a kiejtés. Utaltam rá, hogy a németből vettük át a kifejezést, ezért még az általam személyesen is ismert és előadásait hallgatott nagy egyéniségek (Petri, Szabolcs, Bugyi, Littmann, Kiss János) ennek megfelelően ejtették a szót: „rezekció”; a két magánhangzó közt így hangzik a hagyományozó nyelvhasználat alapján. Az angol viszont „sz”-szel ejti: ri`seksjon. Hogy ez mennyire igaz, gondoljunk bele: szimpóziium és nem szimpóziium, szintézis és nem szintézis, infúzió és nem infúzió!

Végül az álláspontomról. *Mi sem változott* című írásomban rögzítettem, hogy szakszövegben ragaszkodom a görög-latin, azaz eredeti helyesíráshoz vagy a magyartáshoz, de nem tartom helyesnek a kiejtés szerinti megjelenítést. Használhatom a *resectio* szót, de legalább ennyire helyes, sőt, ahol lehet, írjunk kimetszésről, eltávolításról. (A „csonkolás” csak ritkán felel meg a szó eredeti értelmének, mert a resectio egy szervrész eltávolítását jelenti úgy, hogy a folyamatosságot ismét helyreállítjuk: részleges gyomor-, béleltávolítás. Tévednek azok, akik a fogalomra az amputációt használják, ugyanis az nem más, mint valamely végtag vagy testrész egészének vagy distalis részének eltávolítása: amputatio femoris, amputatio recti.)

Felvetődik a kérdés, hogyan írjuk a kérdéses szót, ha magyar képzővel látjuk el. Az imént kifejtettem: vagy eredeti vagy magyartított kifejezést használok. A „rezekál” a magyartított formából ered, tehát elvetendő. A rezekál – a kiejtésről véle-

ményezettek alapján – ugyancsak kiesik. Marad tehát az idegen kifejezés. Ennek megfelelően a *resectio* igei képzése így alakul: *resecál*, mivel a szótóhöz adjuk a képzőt.

A Vincze Judit által idézett egyik szerző megjegyzéséről: „*Ha magyar megfelelőt – például bélszakasz-eltávolítást – használunk, az nem tudományos...*” Ehhez alább egy meggyőző idézet:

Egy elutasított kandidátusi értekezés szerzőjének dilemmája: „*Nem az a baj, hogy túl érthetően írt? Hogy kerüli a tudományosság szakkifejezéseit? Hogy meg akarja világítani a homályost, ahelyett, hogy elhomályosítaná a világosat? Ó, én szerencsétlen!*” (RÓNAY GYÖRGY, Élet-mozaik)

Bősze Péter

Elképedve olvasom a fentieket. Talán igaza van Gaál Csabának: *Mi sem változott. A resectio* szóról oly sokszor beszéltünk, és mégis újra és újra előjön. Magyarosan írják *rezekciónak*, *reszekciónak*; bizony nem is következetesen. Idegen szó formájában *resectio*. Gaál Csaba a könyvében ezt használja. Ez így rendben van, gondolhatnánk. Ám a *bélresectio* hajmeresztő öszvér összetétel, a *resecál* sem igen különb. A sor még hosszan folytatható. Nem értem, miért irtóznak a szerzők a bélrész-eltávolítás, bélszakasz-eltávolítás szóösszetételektől, avagy eltávolítjuk a daganatos bélszakaszt. Hallom a háttérből a kételkedést: igen ám, de a resectio jelentése nemcsak a bélszakasz eltávolítását, hanem a folytonosság helyreállítását is magában foglalja. Remélem, senki nem gondolja, hogy úgy távolítok el egy bélrészt, hogy nem biztosítom a bél folytonosságát. Épp ésszel fel nem foghatom, hogy miért nem jó a magyar elnevezés. Csak azt tudom elképzelni, hogy aki a *rezekció/resectio/resectio* szót használja, nincs jóban az anyanyelvével.

HELYESÍRÁSI KÉRDÉSEK

• Sokan kérdezik a **jelzőegybeírási szabály (régi második mozgásabály)** alkalmazását a magyar orvosi nyelvben. Melyik a helyes írásmód, például *kergemarhakór*, *kergemarha-kór* vagy *kerge marha kór*?

VÁLASZ

Bősze Péter

A jelzőegybeírási szabály nem hivatalos elnevezés; a szabályra hivatkozás lehetősége miatt neveztem el így, hiszen a második mozgásabály elnevezés megszűnt.

Meghatározása (AkH¹²):

Ha a jelzős szerkezet olyan utótagot (ritkán előtagot) kap, amely az egész kapcsolathoz járul, az egyébként különírt jelzős szerkezetet az új alakulatban egybeírjuk, és ehhez az utótagot/előtagot (a szótagszámtól függetlenül) kötőjellel kapcsoljuk. Például: savós hártya + gyulladás társításánál a gyulladás a savós hártýára vonatkozik, ezért a szabály szerint savóshártya-gyulladás formájában írjuk.

A szabály alkalmazásával nehézség jelent, hogy nagyon hosszú szók (szókígyók) keletkezhetnek, például: *nyirokcsomónegatívemlőrák-kezelés*. Ezek elkerülésére hozzátesszi a szabályzat, hogy ha szózaportítás nélkül lehetséges, célszerű a szerkezetes megoldás használata (a *nyirokcsomó-negatív emlőrák kezelése*).

Nem alkalmazzuk a jelzőegybeírási szabályt a következő esetekben:

• Amikor a jelzős szerkezet nem írható egybe. Ilyenek:

- A forrásnyelv szerint írt idegen szó szerkezetek; ezeket különírjuk. Például: *sex cord + elem*, helyesen: *sex cord elem*, nem pedig *sexcord+elem*. *St. Louis-i encephalitis + vírus*, helyesen: *St. Louis-i encephalitis vírus*, nem pedig *St.Louisencephalitis-vírus*.
- Három azonos mássalhangzó találkozása; az utótag társításánál szükséges még egy kötőjel beiktatása. Például: *barokk kép + felújítás*, helyesen: *barokk-kép-felújítás*, nem pedig *barokkkép-felújítás*. Az írott magyar nyelvben nem lehet három azonos mássalhangzó egymás mellett. (A beszélt magyarban ennek megfelelően nem lehetséges a szabályos hosszú mássalhangzónál még hosszabb, „túlhosszú” mássalhangzó.)
- Mozaikszós és betűjeles szó szerkezetek; az utótagokat különírjuk. Például: *hibás DNS + vizsgálat*, helyesen: *hibás DNS vizsgálat*, nem pedig *hibásDNS-vizsgálat*. Vagy *x tengely + szerkesztés*, helyesen: *x tengely szerkesztés*, nem pedig *xtengely-szerkesztés*. A magyar nyelvben a mozaikszó, illetve a betűjel nem írható egybe a szavakkal.
- Mellérendelő kötőjeles szerkezetek; az utótagot különírjuk. Például *orvosi-biológiai nyelv + tanítás*, helyesen: *orvosi-biológiai nyelv tanítás*, nem pedig *orvosibiologai nyelv-tanítás*. A magyar nyelvben a mellérendelő kötőjeles szerkezet nem írható egybe.
- Mellérendelő kötőjeles szerkezetek; az utótagot különírjuk. Például: *angol-magyar viszony + rendezés*, helyesen: *angol-magyar viszony rendezés*, nem pedig *angolmagyarviszony-rendezés*.

• Ha a szabály nélkül is ugyanolyan értelmű szerkezetek jönnek létre; ezeknél a jelzős szerkezet megtartását választjuk, vagyis egészen kivételesen a különírást. Például: *családi kockázat + arány*, javasolt: *családi kockázatarány*, de a *családi kockázat-arány* sem hibás, mégis igényesebb elkerülni.

Alátámasztja a szabály elhagyását az ilyen szerkezeteknél még az is, hogy ezek a szerkezetek másként is keletkezhetnek: a *családi kockázatarány* nemcsak a *családi kockázat + arány*, hanem a *családi + kockázatarány* szókapcsolatból is keletkezhet.

soktömlős petefészkek + tünetcsoport (policisztás ovárium + szindróma). A *soktömlős petefészkek + tünetcsoport* szabályosan írva: *soktömlőspetefeszkek-tünetcsoport* (hasonlóan: *policisztásovariumszindróma*); az efféle szókígyó az orvosi nyelvben nem fogadható el. Ebben a példában a jelzős szerkezet (*soktömlős petefészkek-tünetcsoport, policisztás ovárium-szindróma*) sem megfelelő, mert nem a petefészkek-tünetcsoport a soktömlős, hanem a petefészkek. Ilyenkor megengedett a különírás: *soktömlős petefészkek tünetcsoport (policisztás ovárium-szindróma)*. Természetesen a szerkezetes megoldás (a *soktömlős petefészkek tünetcsoportja*) is választható, de ez kóriszmeként nem szerencsés, mert a kórisme, mint nevezet, általában főnév, amelynek lehet bővítménye. Ha lehet, kerüljük a különírt szerkezeteket az ilyen esetekben. Például a *soktömlős petefészkek* önmagában is elegendő lehet, kifejezi a betegséget. Avagy írhatjuk *soktömlős petefészkek* baj formájában is. Az érv itt is igaz, hogy nem a petefészkek baj soktömlős, a szerkezet mégis érthető, és levezethető a *soktömlős + petefészkek* baj szavak társításából is. Az írásforma eldöntése az ilyen esetekben szakmai állásfoglalás, nem helyesírási kérdés.

• Ha a szabállyal keletkezett összetételek félreérthetők; ezeknél a szerkezetes megoldás a megfelelő. Például: *kerek zárványos sejt + jelölés*.

A *kerek zárványos sejt* azt jelenti, hogy a sejtben *kerek zárványok* vannak; a *kerek* a *zárványos* jelzője, nem a sejtire vonatkozik. Ha a *kerek zárványos sejt* szerkezet utótagot (*jelölés*) kap (*kerek zárványos sejt + jelölés*), és ezt egybeírjuk, az írásmód ez lesz: *kerekzárványossejt-jelölés*. Ugyanilyen összetétel keletkezik a jelzőhalmazódós szerkezetek egybeírásából (*kerek, zárványos sejt + jelölés*), amely azt

jelenti, hogy a sejt kerek és benne zárvány vagy zárványok vannak. A zárványokról nem mond semmit. A kettő teljesen más. A félreértés a szerkezetes alaklattal kerülhető el: a *kerek zárványos sejt jelölése*, illetve a *kerek, zárványos sejt jelölése*.

- Az önálló nevezetek (fogalmak, nevek, elnevezések) írásában. Ezek általában szóösszetételek. A helyesírási szabályzat ezt a szempontot jelentésváltozás néven tárgyalja, az orvosi nyelvben gyakran előfordul. Például: a *magas vérnyomás* jelzős szerkezet azt jelenti, hogy a vérnyomás magas. A *magasvérnyomás* összetétel viszont betegséget jelöl, a magas vérnyomás által okozott kórképet. Ilyennel egyébként a hétköznapi nyelvhasználatban is találkozunk: *Vöröskereszt*.

Végeredményben az írásmódot két szempont határozza meg: alapvetően az értelemtükröztetés, a jelentés pontos visszaadása, valamint a szóösszetétel megjelenése; ha szóképzés keletkezik, kerüljük el. Példák:

keresztcsonti ideg + ingerlés

Jelentése: a keresztcsonti idegnek az ingerlése. Az idegingerlés szóösszetétel, így elsőre adódik a *keresztcsonti idegingerlés* írásmód. Ez azonban mást jelent: azt, hogy az ideget a keresztcsontnál ingereljük; ez sokféle ideg lehet. A különírás (*keresztcsonti ideg ingerlés*) igaz, hogy nem fejezi ki a szóösszetételt, de a jelentése ugyanaz; a nehézség azonban az, hogy *ideg + ingerlés* szóösszetétel, tehát egybeírandó. A *keresztcsontiideg-ingerlés* összevont alakulatnál félreérthetetlen, hogy a keresztcsonti idegnek az ingerléséről beszélünk; ez végeredményben jelöletlen birtokos szerkezet – itt létrejön a szóösszetétel. Ez viszont zavaróan hosszú szó, ezért a szerkezetes megoldás a legjobb: a *keresztcsonti ideg ingerlése*.

véres széklet + ürítés

Az egybeírt alakulat (*véresszéklet-ürítés*) a véres székletnek az ürítése – a széklet véres. A *véres székletürítés* jelentése az, hogy a székletet vézés kíséri.

Összegezve: az orvosi nyelv helyesírása is a magyar helyesírás szabályait követi, ettől csak egyedi esetekben térhetünk el, és csak akkor, ha azt az értelemtükröztetés megkívánja. A jelzőgyeírás szabálynál is ezt tartjuk szem előtt. Egyedül a különírás tér el az AKH¹² elveitől, de hangsúlyozom, hogy ez egészen kivételes, és szinte mindig található olyan megoldás, amellyel elkerülhető. Sajátos az önálló orvosi nevezet kérdése, ahol az írásmód az értelemtükröztetés szerinti.

Ezek után válasz a feltett kérdésre: *kergemarhakór*, *kergemarha-kór* vagy *kerge marha kór*? Noha a szótárakban nem található, de mert a *kerge birka* jelzős szerkezetként szerepel, a *kerge marha* is jelzős alakulat. Ebben az esetben *kerge marha + kór* összetételről van szó, ezért *kergemarha-kór* a szabályos írásforma. Érdekes módon a helyesírás-ellenőrző ezt hibásnak jelöli, az OSIRIS-ban viszont így található. Ám ha az állatgyógyászatban a *kergemarha* (egybeírva) betegséget jelent, akkor *kergemarhakór* lehet a helyes forma, ezt a helyesírási ellenőrző is elfogadja. A fellelhető irodalomban *kergemarha-kór* és *kergemarhakór* formájában is írják. Az utóbbi önálló nevezetként értelmezhető, a *Creutzfeldt–Jakob-kór* másik neve, ezt az írásmódot javaslom. A *kerge marha kór* írásforma nem felel meg a helyesírási szabályzatnak.

Megjegyzés. Sokszor hangsúlyoztam, hogy a *Magyar Orvosi Nyelv* folyóiratban előforduló egyedi álláspontok csak javaslatok, nem hivatalos álláspontok; ekként nem lehet hivatkozni rájuk hivatalos álláspontként. A helyesírás kérdésében az AKH¹² a mérvadó, orvosi nyelvi

vonatkozásban kiegészítve a *Magyar orvosi nyelv – helyesírási útmutató* című összeállítással. Az utóbbi azért, mert a Magyar Tudományos Akadémia jóváhagyásával készült.

- Olvasok egy kéziratot, amelynek a címét így írja a szerző: *Bonctermi pathologia*. Láttam az *Orvosi helyesírási szótárban*, hogy ez az írásmód rendben van, bár javasolja helyette a könyv a *patológiát*. A kéziratban a tartalomjegyzékben és a köszönetnyilvánításban a szó szerepel *pathologia*, *patológia* és *patológia* formában is.

A kérdésem: mit javasol, hogyan egységesítem az írásmódot? A *patológia* szerepelhet így egy intézmény nevében, és akkor maradhat?

VÁLASZ

Bősze Péter

Patológia vagy *pathologia*; mindkettő helyes, de a *patológiát* használjuk. Ha az intézet nevében *Pathologia* van, azt kell írni. A *patológia* hibás! A legjobb persze magyarul.

- *Patológiai tárgyú könyv kéziratát olvasom, a szerző több helyen a lapszerinti, illetve a lapszerint kifejezést használja:*

„Sajátságos az a felszíni egyenetlenség, amelyet a hashártyán látunk akkor, ha a lapszerint terjedő rosszindulatú sejtek viszonylag magasan differenciált, mirigyos, nyáktermelő daganatból származnak (*adenocarcinoma muciparum*¹⁴).”

Kerestem ezt a kifejezést így, egyben, de nem találtam. Helyes ez így? Én külön írnám.

Válasz: A különírás a szabályos.

Makra Júlia

Mi lehet a *permakultúra* szó magyar megfelelője?

A *permakultúra* elnevezés a *permanent agriculture* kifejezésből ered. Meghatározása a következő: „*Olyan mezőgazdasági termelő rendszerek tervezése és működtetése, amelyek rendelkeznek a természetes ökoszisztémák változatosságával, stabilitásával és rugalmasságával. Az emberi közösségek és a természetes táj olyan integrációja, mely lakóinak biztosítani tudja az élelmet, energiát, lakást és egyéb anyagi és nem anyagi szükségleteit*” (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Permakult%C3%BAra>).

VÁLASZOK

Nyári Szabó László

Termésművelés vagy **természtermelés**.

Ilyen az én kertem is: teljes pályás ökokert, azazhogy

termész kert, vagy magyarosabb hangzóharmonizációval: **természekert / természikert / természükert**.

A kert egyébként perzsa szó – a magyarban jász szó, Dül alán király meg a lányainak kegyeiből.

Szabó T. Attila

Termakultúra (angol *permanent agriculture*).

Tükörfordítás: állandósítható mezőgazdálkodás.

Értelemszerű fordítás: természetközeli (mező)gazdálkodás.

Rövid (a 21 betűjeles angolhoz közeledő) forma: természeti termelés (19), termtermelés (12 jel).